

کتابخانه

به بهانه برگزاری نخستین جشنواره کتابخانه‌های خانگی در آبان ماه سال ۸۱

کودکان و نوجوانان

O ترجمه و تدوین: سعید غفاری
دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی و
عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان

تداوم تفکرات استقلال‌طلبانه، ضرورت دارد.
۲ - تحولات اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی دهه گذشته، تغییرات و تحولات بزرگی به وجود آورده و لازم است که افراد هر گروه سنی، سطح سواد خود را بالا ببرند و عادت‌های یادگیری درازمدت خود را تقویت کنند.

۳ - گسترش و پیشرفت روزافزون تکنولوژی، فرصت‌های مناسب و بی‌سابقه‌ای در امر آموزش و یادگیری و استفاده از وسایل جدید دستیابی به منابع و اطلاعات کتابخانه‌ها فراهم می‌آورد.

۴ - اگر قرار است همه کودکان بدون در نظر گرفتن نژاد، سابقه قومی و نژادی یا موقعیت جغرافیایی، به منابع اطلاعاتی و آموزش‌هایی که برای تمام عمر در خاطرشان بماند، دسترسی داشته باشند، افزایش کتابخانه‌های عمومی و کتابخانه‌های کودکان و خدمات اطلاع‌رسانی، ضروری است.

۵ - آینده جامعه ما بستگی به رشد و پیشرفت نیروی بالقوه یادگیری کودکان، به خصوص در زمینه‌های سوادآموزی، مطالعه، تحقیق و استفاده از کامپیوتر دارد.

اما ببینیم که کتابخانه‌ها و کتابداران چگونه می‌توانند به کودکان در برآوردن نیازها و خواسته‌های‌شان در آینده کمک کنند؟ جوانان و نوجوانان جامعه امروز با مشکلات بسیاری رو به رو هستند. بسیاری از کودکان از حمایت خانواده،

طراحان خدمات اطلاع‌رسانی کتابخانه، در دومین کنفرانس در سال ۱۹۹۱ (WHCLS)، به بررسی سه موضوع پرداخته‌اند که هر سه در ارتباط با کودکان و نوجوانان، یعنی صاحب‌نظران و رهبران آینده است. خدمات کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی، در ارتباط با اهداف زیر است:

۱ - ایجاد نیروی خلاقیت و سازندگی

۲ - بالا بردن سطح سواد

۳ - دموکراسی

بعضی از فعالیت‌هایی که می‌توان در این مورد انجام داد، چنین است:

- توسعه قدرت و افزایش توانایی برای رقابت در بازار جهانی

- پیدا کردن راه‌حلی برای مقابله با خطرها و مشکلات محیطی.

- شرکت دادن شهروندان در مسائل اجتماعی و دموکراتیک

- از بین بردن بی‌سوادی و افزایش اطلاعات و معلومات افراد جامعه برای انطباق با تحولات سریع و تکنولوژیکی و اجتماعی.

در این کنفرانس، به پنج موضوع که بیشتر در مورد مشکلات و مسائل و نیازها و خواسته‌های نوجوانان و جوانان است، اشاره شده است. این موضوع‌ها عبارتند از:

۱ - دستیابی به اطلاعات و نظریاتی برای پیشرفت توانایی‌های بالقوه انسان، توسعه تمدن و

کسی که با کتاب زندگی می‌کند، همیشه زنده است. «امرسن»

تعداد زیادی از کودکان با خطرهای گوناگونی که در کارشان وجود دارد، رشد می‌کنند و این درحالی است که اکثر جمعیت کشور ما را کودکان تشکیل می‌دهند و بسیاری از آن‌ها زیر خط فقر قرار دارند. کودکانی که خانواده‌های‌شان نمی‌توانند خانه‌ای داشته باشند، به فکر فرار از پناهگاه‌های پرجمعیت و شلوغ هستند. خانواده‌های بی‌خانمان ۳۰ درصد جمعیت را شامل می‌شوند. در چند سال گذشته، آمارها نشان داده که از هر چهار دانش‌آموز یک نفر بدون آن که دیپلم بگیرد، مدرسه را ترک کرده است. هم‌چنین، فقط چهار درصد کودکان زیر ۶ سال، از آموزش‌های پیش‌دبستانی برخوردارند. در بسیاری از شهرهای بزرگ، نوجوانان قبل از آن که به ۱۶ سالگی برسند، ترک تحصیل کرده‌اند. از کودکان و نوجوانان کم‌تر حمایت و طرفداری می‌شود و آنان قادر نیستند در مسائل سیاسی نقشی داشته باشند. آنان محصولی تولید نمی‌کنند، در خرید و فروش و معاملات و تجارت دخالتی ندارند. آن‌ها محلی برای انجام فعالیت‌ها و آزمایش‌های‌شان ندارند و بنابراین، نمی‌توانند در زمینه‌های علمی، توانایی‌های خود را آشکار سازند.

فقط کتابخانه‌های مدارس یا کتابخانه‌های عمومی انجام دهند، ولی بهتر است در شرایط متفاوت و برای دانش‌آموزان گروه‌های سنی گوناگون، هر دو نوع کتابخانه‌ها در این اقدامات شرکت داشته باشند.

نیاز کودکان این است که به زندگی و آینده‌ای ارزشمند معتقد باشند، خود را مسئول بدانند و به شرکت در فعالیت‌ها و انجام مسئولیت‌ها علاقه نشان دهند. در این مورد کتابخانه‌ها می‌توانند:

- برنامه‌های تفریحی و نمایشی در ارتباط با مسائل کنونی و مشکلات آینده اقوام، ملل، نژادها و کشورها ترتیب دهند تا حس کنجکاوی کودکان تحریک شود و آن‌ها به یافتن راه‌حل مشکلات علاقه‌مند شوند.

- از میان کتاب‌ها، نوارهای آموزشی و منابع موجود دیگر، الگوهای سازنده و مفیدی بیابند و در دسترس کودکان قرار دهند، تا برای شان الهام‌بخش باشد و بتوانند اهداف و آرزوی‌های شان را سازمان‌دهی کنند.

- مطالعه کتاب‌ها و فعالیت‌هایی را به ایشان پیشنهاد کنند که آن‌ها را به فکر اندازد تا برای آینده‌شان برنامه‌ریزی کنند.

- آنان را تشویق کنند تا در جامعه حضور یابند و برای رسیدن به خواسته‌ها و آرزوهای شان تلاش کنند.

- برای کودکان ارزش قایل شوند و به سخنان آن‌ها گوش دهند، به آن‌ها به دیده احترام بنگرند و برای درک خواسته‌های شان وقت صرف کنند و مشکلات آن‌ها را از پیش پای شان بردارند.

- فرصت‌هایی به کودکان و نوجوانان بدهند تا به شکل گسترده‌ای در کتابخانه و اجتماع حضور یابند، در فعالیت‌ها شرکت کنند و با کمک مشاوره، استعدادها و توانایی‌های خود را کشف کنند.

- منابعی برای شان فراهم آورند و فعالیت‌هایی ترتیب دهند که از این طریق بتوانند جایگاه خود را در خانواده، جامعه، طبقات اجتماعی، نژاد بشری و حتی در تاریخ پیدا کنند.

- والدین و حتی کتابداران باید حس کنجکاوی کودکان را تحریک و قدرت کشف مسائل رادر آنان تقویت کنند. آن‌ها باید فعالیت‌های آموزشی را طوری برنامه‌ریزی کنند که دانش‌آموزان یاد بگیرند که دانسته‌های خود را تجزیه و تحلیل کرده، سپس به دیگران هم انتقال دهند.

- باید به کودکان و نوجوانان شیوه‌های لازم جست و جو برای کسب اطلاعات را چه در کتابخانه و چه خارج از آن بیاموزند. هم‌چنین آن‌ها را با چگونگی استفاده از منابع مرجع، بانک‌های اطلاعاتی و وسایلی مثل کامپیوتر، فاکس و دیگر لوازم تکنولوژیکی که در ثبت و ضبط و انتقال اطلاعات به کار می‌رود، آشنا سازند. سرویس‌ها و

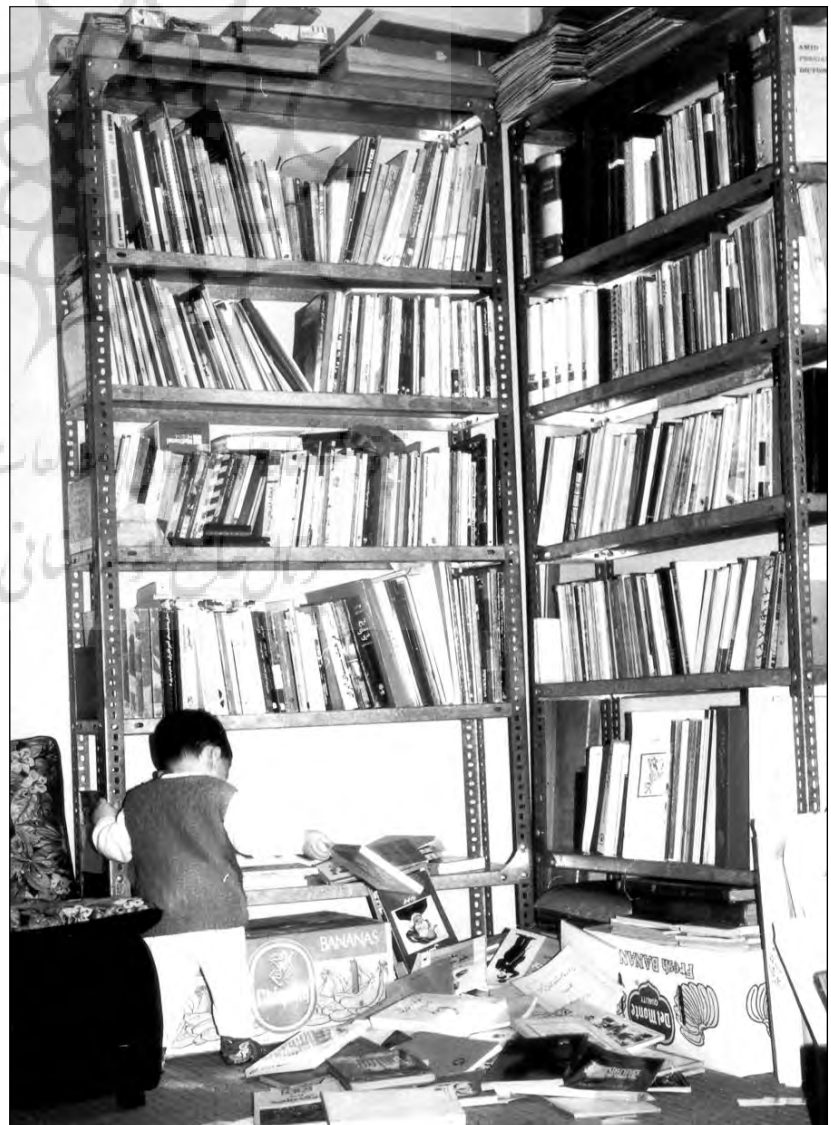
کتابخانه‌های مدارس، کتابخانه‌های عمومی و کتابداران قادر نیستند تمام مشکلات و مسائل نوجوانان را حل کنند. با وجود این، می‌توانند تحولات مهمی به وجود آورند. جامعه ما به اشخاصی نیاز دارد که از سواد و معلومات خوبی برخوردار باشند. چنین کسانی افرادی سازنده و خلاق، مدیر و مدبر و مشاور برای دیگران خواهند بود. برای رسیدن به چنین شرایطی، کودکان باید برخی از نیازهای شان را توسط بزرگ‌ترها برآورده کنند و بعضی از خواسته‌های شان را خود برآورده سازند.

مراقبت از کودکان و ارزش نهادن به آن‌ها امری لازم و ضروری است، این کار به آن‌ها امیدواری می‌دهد و به آینده دل‌بسته می‌کند. در ضمن، کودکان را از رفتارهای نابهنجار که گاهی آن‌ها را اغواء می‌کند، برحذر می‌دارد.

آنچه در پی می‌آید، نمونه‌ای از فعالیت‌هایی است که کتابخانه‌ها و کتابداران می‌توانند برای برآوردن نیازها و خواسته‌های کودکان و نوجوانان انجام دهند. بعضی از این فعالیت‌ها را ممکن است

مدرسه و اجتماع برخوردار نیستند تا آنان را از مشکلات درگیر شدن با موادمخدر، ایدز، فقر و بزهکاری دور کنند. دادن اطلاعات، بیان کردن نظریات و برآوردن انتظارات برای بهبود زندگی کودکان و نوجوانان می‌تواند وسیله مؤثر و قدرتمندی می‌باشد.

کتابخانه‌های عمومی و مدارس و هم‌چنین کتابداران، هنگامی که برای انجام کارهاشان به حد کافی تجهیز شده باشند، می‌توانند نقش مؤثر و مفیدی در زندگی شخصی کودکان و نوجوانان، از طفولیت تا ۱۸ سالگی داشته باشند. این مراکز در مدرسه‌ها ضمن اجرای مهم‌ترین نقش خود، یعنی آموزش به شیوه سازمان یافته و کلاسیک، قدرت دستیابی به آرزوها و نیازهای شخصی، قدرت خلاقیت و ابتکار و شرایط آموزش غیررسمی را نیز فراهم می‌آورد. کتابخانه‌های عمومی، شیوه یادگیری را از سبک کودکانه، به فرم کلاسه شده تبدیل می‌کنند و منابع و سرویس‌هایی برای جمع‌آوری اطلاعات مناسب و لذتبخش فراهم می‌آورند. البته

خدمات کتابخانه‌ای و منابع و مراجع اطلاعاتی، صرف‌نظر از چگونگی تجهیزات تکنولوژیکی و کامپیوتری، در اختیار همه نوجوانان به طور یکسان قرار بگیرد.

- مفهوم آزادی اندیشه را با توجه به اصول و ضوابط اخلاقی به آن‌ها القا کنند. هم‌چنین کتابخانه‌ها با سرویس‌دهی به مراکز و مراکز بازپروری مهدهای کودک، خانه‌های سبز، مراکز بازپروری کودکان، بیمارستان‌ها و غیره از طریق ارسال کتاب و لوازم دیگر و با برطرف کردن نیازها و مشکلات آن‌ها، به این افراد کمک کنند. کتابداران باید به آنان اجازه دهند درباره موضوعات کتاب و دیگر مسائل اجتماعی و شخصی خود بحث و نظر موافق و مخالف خود را بیان کنند. هم‌چنین در مورد این که چگونه مشکلات را از پیش روی بردارند، باید با آن‌ها گفت‌وگو شود.

- کتابخانه‌ها می‌توانند شرایطی برای کسب مهارت‌های زبانی، مثل گوش کردن، صحبت کردن، بازی با کلمات، ترکیب کلمات و جمله‌سازی برای خردسالان و قصه‌گویی، تماشای کتاب و خواندن با صدای بلند برای کودکان بزرگ‌تر و نوجوانان فراهم آورند.

- در برنامه‌های جنبی و برای تشویق کودکان و نوجوانان، کتابخانه‌ها می‌توانند مطالبی از اخبار و حوادث جامعه را گرد آورند و آنان را به خواندن مطالب اجتماعی ترغیب کنند. با در اختیار نهادن منابع، کتاب‌ها و عکس‌هایی که نشانگر مردمانی از نژادها و اقوام گوناگون با فرهنگ‌ها و محیط‌های زندگی متفاوت است، دایره دید آنان را نسبت به جهان اطراف و انسان‌های دیگر وسیع‌تر کنند. فرهنگ‌های چند زبانه تهیه کنند و کتابدارانی استخدام کنند که قادرند با افراد گوناگون اجتماع با ملیت‌های متفاوت ارتباط بگیرند.

- کتابخانه باید مثل آزمایشگاه، مکانی داشته باشند که کودکان بتوانند برای کسب تجربه، یادگیری و انجام تمرین‌هایی برای تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و دستیابی به هدف‌ها و آرزوها به آن‌جا مراجعه کنند.

وضعیت فعلی خدمات‌رسانی کتابخانه‌های کشور به کودکان و نوجوانان

برای انجام فعالیت‌هایی که اشاره شد، منابع، تجهیزات، امکانات و تعداد کارکنان کنونی کتابخانه‌ها رضایت‌بخش و کافی نیست در این زمان که وجود آن‌ها بیشتر مورد نیاز است، بسیاری از کتابخانه‌های مدارس و عمومی، ارائه خدمات به کودکان و نوجوانان را کاهش داده یا به کلی قطع کرده‌اند. هم‌چنین، اجرای برنامه‌های آموزشی و اطلاعاتی برای والدین، معلمان، انجمن‌های جوانان و دیگر مربیان و مسئولان متوقف شده است. حال آن که این برنامه‌ها می‌توانند کمک مؤثری در سلامت روانی، افزایش مناعت طبع، ایجاد عادت‌های سوادآموزی و اعتماد به نفس در کودکان و نوجوانان باشد. اکثر کتابخانه‌های مدارس نسبت به فعالیت‌های خود در مورد جمع‌آوری اطلاعات، بهبود کیفیت مطالب و برنامه خدمات‌رسانی بی‌علاقه هستند. بسیاری از کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان به خصوص مدارس، کتابداران متخصص و با تجربه ندارند و در بسیاری از کتابخانه‌های عمومی که شرایط آن‌ها کمی بهتر است، محلی برای کودکان در نظر گرفته نشده است. در این‌جا می‌توان با ارائه راهکارها و پیشنهادات زیر، در بهبود این گونه کتابخانه‌ها گامی مؤثر برداشت:

۱- طرح قوانینی برای معلمان و متخصصان کتابخانه‌های مدارس، به منظور فعالیت‌های آموزشی که برای دانش‌آموزان فرصت جمع‌آوری اطلاعات را فراهم آورد تا آنان بتوانند دیدگاه‌ها و عقاید خود را ابراز کنند.

۲- کمک مالی بلاعوض برای فراهم کردن تکنولوژی اطلاعات در کتابخانه‌های مدارس و به کار گماردن کتابدارانی متخصص با پرداخت حقوق مکفی و ایجاد اعتماد به نفس در آن‌ها تا در ایجاد و رشد مهارت‌ها و بالا بردن سطح اطلاع‌رسانی مؤثر باشند.

۳- لزوم کمک مستمر به کتابخانه‌های مدارس، برای فراهم شدن سرمایه در جهت اجرای طرح‌های آموزشی.

۴- ایجاد فرصت و دادن امکانات دولتی به هنرمندان و نویسندگان، به منظور افزایش توانایی در نوشتن داستان و موضوعاتی درباره فرهنگ‌شان برای کودکان و نوجوانان.

۵- برنامه‌های مراقبت از کودکان و ممانعت از استعمال مواد مخدر و دیگر خطراتی که کودکان و نوجوانان را در جامعه تهدید می‌کند.

۶- سرمایه‌گذاری برای برنامه‌های تحقیقاتی، به منظور رشد و ارتقای توانایی‌های کودکان و نوجوانان و بالا بردن سطح سواد و اطلاعات عمومی.

پیشنهاداتی که در این مقاله آورده شده، به هیچ وجه ضامن موفقیت صد درصد نیست، ولی به کتابخانه‌هایی که به برنامه‌ریزی برای کودکان و نوجوانان علاقه دارند، ایده می‌دهد و کارشان را سهل‌تر می‌کند. آشکار است که برنامه‌ریزی برای نوجوانان، یک باره شکل نمی‌گیرد، بلکه نیاز به صرف زمان، تلاش و کوشش، تعهد و مسئولیت دارد.

منابع و مأخذ:

- ۱- Kids need libraries, school and Public libraries Preparing the youth of today for the world of tomorrow, school library journal April ۱۹۹۰
- ۲- قربان عزیززاده، حمیده «کتاب چیست؟ کتابخوان چیست؟ کتابخانه کجاست؟» تهران: اقاچی، ۱۳۷۹.
- ۳- «جایگاه کودک در ادبیات کودکان»، ترجمه فاطمه زمانی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۶.
- ۴- غفاری، سعید «گامی در ادبیات کودک و نوجوانان» تهران: دبیزش، ۱۳۷۹.
- ۵- روزنامه اطلاعات، شماره ۲۲۴۶۵، ص ۱۰.
- ۶- حجازی، بنفشه «ادبیات کودکان و نوجوانان: ویژگی‌ها و جنبه‌ها» تهران: روشنگران، ۱۳۷۴.

